Doară.

Lat. *hora* s'a păstrat cu vechea sa funcţiune de substantiv în cuprinsul ţinuturilor româneşti numai în dialectele aromân[1] şi meglenit[2]. Comună tuturor dialectelor, în afară de cel istroromânesc, în care i-a luat locul *votę* < it. *volta* sau *urę* < croat. *ura*[3], şi aceasta fiind de origine românească < *hora*, este întrebuinţarea lui *oară* pl. *ori* în mod adverbial, cu înţelesul de „dată" pl. „dăţi"[4]. Acest *oară* adverbial, fiind prea lipsit de precizie semantică, nu poate să aibă un rost în frază altfel[5], decât determinat de vr'un atribut (ar. *nă oară, di oară estă*; drom. *de două ori, a doua oară, adese ori, bună oară* etc.) sau de vr'un element de compoziţie cu care intră în strânsă legătură (*aorea, odinioară* etc.)

[1] V. Per. Papahagi, *Basme Aromâne*, Buc. 1905, glosarul, pag. 668 I. Dalametra, *Dicţionar macedo-român*, Buc. 1906, pag. 160.

[2] V. Per. Papahagi, *Megleno-Românii. A. A. R.* II, tom. XXV, (1902), secţ. lit., pag. 236.

[3] Dr. A. Byhan, *Istrorumänisches Glossar* în *Iahresber.* VI, pag. 384 şi 376.

[4] Despre această funcţiune a lui *oară* v. O. Densusianu, *Hist. de la langue roum.* I, pag. 223—224.

[5] Dnii Candrea şi Densusianu îl derivă pe *oare . . oare*, resp. *ori . . . ori* de asemenea din *hora*, presupunând că la baza evoluţiei semantice în spre „sau . . . sau" ar fi înţelesul de „acum" (*Dicţ. etim. al limbii rom.*, pag. 190). Explicarea aceasta mi se pare prea forţată. De fapt înţelesul de „momentan" al unor forme romanice ca franc. *or, ores*, chiar it. *ora* etc. nu se poate explică decât dacă plecăm de la compoziţii ca *hac hora* şi *ha hora* s. *ea hora* s *ad horam* (cf. Meyer-Lübke, *Rom. Et. Wb.* 4176). De asemenea nu este probabil ca analogia cu *aiure* etc., să-l fi prefăcut pe *oară* în *oare*, câtă vreme *oară* şi-a păstrat de altfel peste tot terminaţiunea *-ă*. Şi evoluţia semantică pe care o presupun dnii Candrea şi Densusianu este puţin probabilă, deşi n'ar fi cu neputinţă. Acest *oare, ori* este fără îndoială identic cu *oare* şi *ori* din compoziţii pronominale ca *oarecare, oricare* etc. unde îşi are obîrşia de la verbul *velle*, precum admite şi dl Densusianu,

BDD-A14683 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:25

Între compusele cu *hora* se găseşte negreşit şi *doară*, explicat mai întâiu de Cihac din lat. *de hora*[1]. Etimologia aceasta o regăsim şi la dnii Candrea şi Densusianu, cari mută însă compoziţia elementelor din cari ar fi rezultat forma *doară* din epoca preromanică în epoca românească, deşi ne trimit şi la alte forme romanice de felul acesta: „*doar(ă)* „au moins, peut-être que; est-ce que?" (rezultat din contopirea lui *de* cu *oară* în construcţiuni la origine temporale, ca **de oară când am venit)*, ar. *di oară* „*de* bonne heure" (comp. formele cu acelaşi înţeles vfr. *d'heure;* nprov. *d'ouro;* cat. *d'hora)* „ depuis longtemps", ar. *dioara* „toujours".[2] Pentru dl Tiktin originea latină a lui *doară* este în afară de orice îndoială, iar prototipul lui ar puteà să fie eventual *de *volat* (= *velit)*[3].

Impărtăşesc întru toate scepticismul dlui Tiktin faţă de *de *volat,* împotriva căruia se ridică şi unele dintre obiecţiunile care fac cu neputinţă celelalte două explicări. Al lui Cihac *de hora* ar fi trebuit să dea *joară* (cf. *deorsum* < *jos)* cu variantele corespunzătoare în celelalte dialecte, iar din *de* + *oară* ar fi putut să rezulte *doară* cel mult în timpuri relativ recente şi numai în regiuni în cari *de* > *dă*. In aromâneşte *de* + *oară* a dat *dioară*, „de timpriu, de vreme", „demult, în continuu"[4], în dialectul acela existând şi o formă *doară* care are cu totul altă funcţiune semantică[5]. Forma *doară* fiind comună dialectelor dacoromânesc şi aromân, nu poate fi derivată dintr'o compoziţie ulterioară epocii străromâne. Un *de* + *oară* străromân prezintă însă din punct de

Hist. de la l. roum. I, pag. 199. — Cf. S. Puşcariu, *Et. Wb. d. rum. Spr.* nr. 1920; H. Tiktin, *Dicţ. rom. germ,* pag. 1094.— Fireşte că şi ar. *tora* „maintenant" nu are nimic de a face cu lat. *hora* sau rom. *oară*, precum cred dnii Candrea—Densusianu *(Dicţ. et.,* loc cit.), seduşi de hipoteza lor că „*oară* a fost întrebuinţat întâiu în funcţiunea de adverb, însemnând „acum". . ." Explicarea aceasta o desminte chiar forma ar. *t(r)oară* „tantôt, aussitôt", citată de domniile lor. Pentru ce motiv şi-ar fi pierdut ar. *t(r)oară* < *tru*+*oară* metafonia, prefăcându-l în acelaşi timp pe *-ă* în *a*, şi cum s'ar explică distincţia semantică atât de precisă între ar. *t(r)oară* şi ar. *tora*? Evident că acest *tora* este un împrumut din greceşte.

[1] *Dictionnaire d'ét. d.-rom., él. lat.,* pag. 183.

[2] *Op. cit.,* pag. 190.

[3] *Op. cit.,* pag. 556.

[4] Dalametra, *op. cit.,* pag. 78. Şi dnii Candrea—Densusianu citează o formă *dioara* „toujours", vezi mai sus.

[5] Vezi mai jos.

BDD-A14683 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:25

vedere formal aceleaşi dificultăţi ca şi un lat. *de + hora*, pe lângă că ar fi trebuit s'o apuce, din punct de vedere semantic, pe alte căi decât ale lui *doară*, precum dovedeşte şi ar. *dioară*.

Mai amintesc în sfârşit încercarea dlui Philippide de a-l explică pe *doară* din lat. *dolet*[1]. Cum verbul *dolere* s'a păstrat cu vechea lui funcţiune semantică, foarte precisă, până în zilele noastre, desigur că nimeni n'ar mai puteà admite că din *dolet* nu s'a desvoltat numai forma verbală *doare*, ci şi *doară* al nostru. Nu mai insist deci asupra tuturor obiecţiunilor cari se împotrivesc etimologiei acesteia.

* * *

Dl Papahagi îl explică în glosarul *Basmelor Aromâne* pe *a doara*, la pag. 584, prin „a doua oară, iarăşi", iar pe *adoara* şi *adoară*, la pag. 509, prin „a doua oară"[2]. De fapt, n'avem de a face aci, precum dovedesc şi citaţiile cari vor urmà, cu două cuvinte deosebite, între care ar existà vreo diferenţă semantică, ci cu un singur *adoară*. Acesta s'a format prin contracţiune din *a doaoară*, cu varianta *adoara*, transcrisă şi *a doara*, născută prin adăogarea acelui *-a* foarte frecvent în uzul adverbelor, şi în sudul ca şi în nordul Dunării[3]. Ceea ce ne interesează aici mai ales, este că şi în aromâneşte *adoară* îşi generalizează funcţiunea semantică. Ar. *adoară* mai poate arătà că o acţiune săvârşită altă dată se produce pentru a doua oară, dar poate să şi arate numai că o acţiune se repetă, fără de orice precizie de ordin numeric, sau că printr'o acţiune se restabileşte — ca un fel de repetare — o situaţie anterioară. Elementul a cărui funcţiune semantică devine aşadar mai vagă de pe urma contracţiunii din această construcţie adverbială, este numeralul ordinal *a doua*. Astfel *adoară* se îndepărtează din punct de vedere semantic de „a doua oară" şi primeşte înţelesul de „iară" sau „apoi", „din nou".

Iată exemplele pe cari le citez după indicaţiile din glosarul d-lui Papahagi. În *Featile avdzà şi nu pistipseà... No-*

[1] *Principii de istoria limbii*, pag. 93—94.

[2] Despre *adoară* „în zori de zi, pe la cântatul cocoşilor, spre cântători", *ib.* v. mai apoi.

[3] Din şovăirea d-lui Papahagi între grafia *a doara* şi *adoara* nu putem trage nici o concluziune de vreo importanţă pentru studiul acesta. D-sa transcrie la fel şi *a treia* şi *atreia*, chiar aproape în acelaşi rând: *Acşiţe nă dzuă, acşiţe doauă, până tu a treia. Si scoală to atreia...* I 10/32—33.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14683 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:25

aştiptară dzâcă adoară $^{341}/_{30}$ nu i se poate da lui *adoară* altă interpretare decât cea de „a doua oară". Şi în *Nk'isì de-adoara Ţandzacuk'* $^{108}/_{25}$ şi *nu putù s'o-află adoară calea* $^{274}/_{20\cdot21}$ e vorba de lucruri care se întâmplă sau ar fi să se întâmple a doua oară, dar din întreg contextul acelor naraţiuni rezultă că atenţiunea se concentrează mult mai mult asupra faptului repetării înseşi a acţiunii, decât asupra coeficientului numeric al repetării. *Adoară* evoluiază astfel de la înţelesul de „a doua oară" înspre cel de „iară", „din nou"[1]. In *Hil'lu de-amiră ţe moare ş-anyiadză a doara* $^{6}/_{22}$ sau *nâs va-l' arâdă şi va s-toarnă a doara* $^{117}/_{32}$ sau *nveasta-noauă... s feaţe alândură di nă oară şi azbuiră... şi nu s-turnă de-adoară* $^{205}/_{7}$ nu mai este vorba de acţiuni cari s'au mai întâmplat, ci de acţiuni prin cari se restabileşte o situaţie de altă dată. In aceste exemple *a doara* resp. *de-adoară*, pentru care desigur că ar puteà să stea şi numai *adoară*, se traduce chiar mult mai precis prin „apoi", decât prin „iarăşi", pe când „a doua oară" este acì cu desăvârşire imposibil.

Şi în dacoromâneşte *a doară*[2] şi-a mai păstrat înţelesul de „a doua oară" cel puţin până în secolul al XVI-lea. De un asemenea *a adoara* dăm în Molitvenicul lui Coresi din 1564[3], căruia îi corespunde apoi în continuare *a tria oara*[4] şi *a patra oara*[5]. Din cauza prefacerilor semantice cărora le-a fost supus *a doară*, s'a preferit, pentru funcţiunea lui primitivă, un nou *a doua oară*, care puteà să reapară în toate vremurile după chipul şi asemănarea lui *a treia oară*, *a patra oară*, *întâia oară* etc. Şi în aromâneşte numai *a daoa oară* exclude orice echivoc: *bânà cu nveasta ţi-şi lo a dao-oara*, Papahagi, *op. cit.* $^{73}/_{3}$, *si nsură a daoa oară*, ib. $^{75}/_{29}$, s. *Tâl'e di a doaŭă oară nicà unâ cumătiče şi u mâcă*, ib. $^{16}/_{30}$.

Este un perfect paralelism între evoluţia semantică a lui *a doară* de la „a doua oară" la „apoi" şi între evoluţia lui

[1] *Iară* şi *din nou* nu sânt aici expresii prea potrivite, căci şi ele pot avea, în anumite împrejurări, înţelesul de „a doua oară".

[2] Şi aici ordinalul a avut forma *a doa* (cf. Cod. Vor. 71/2) sau şi *a doao* (cf. *ib.* 31/14).

[3] *Prinos lui D. A. Sturdza*, Buc. 1903, pag. 269/16.

[4] *Ib.*, 270/22.

[5] *Ib.*, 271/21. — Terminaţiunea *-a* în loc de *-ă* nu se explică probabil din uzul limbii de atunci, ci din caracterul general al textului acestuia, care are multe particularităţi streine de duhul limbii româneşti.

BDD-A14683 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:25

alt < *alter* de la „alter“ la „alius“. In latineşte *alter* însemnă „celalalt, al doilea“ şi se mai găseşte cu această funcţiune în româneşte: *o parte iaste Saduchiei, e altă* (Biblia, din 1648: *alta*, din 1688 *ceia laltă*) *Farisei*, Cod. Vor. $^{47}/_{7}$; *vi-vremu întru Co, e întru altă dzi* (Biblia din 1648 şi 1688: *a doaozi*) *întru Rodu*, ib. $^{24}/_{8}$; ir. *mai amânce... âţę-zi... treia-zi*[1]. Dl Puşcariu, arată în altă parte a acestui volum[2] că „în Ardealul central şi nordic, *alt* se întrebuinţează foarte des ca adverb îm expresii ca: *Altu* (= mai mult) *nu mai vin la tine* sau *nu-ţi fie frică că altu* (= cu altă ocazie, altă dată) *n'am să te mai bat*“. Acest *altu* are întocmai funcţiunea semantică a ar. *a doară* „iarăşi, apoi“, care trebue să fi existat cândva şi în dacoromâneşte[3].

Adaog acum că în Molitvenicul din 1564 să găseşte alăturea de *a doara* „o doua oară“ şi un *doară* cu înfăţişare cu totul modernă: *Iane socoteaşte bine den tinereaţele tale tu cum-ai viiatŭ... zău caută numai; doară nici un bine n'ai făcutŭ*[4]. In fraza aceasta *doară* ar puteà să şi lipsească sau să fie înlocuit prin *apoi*, *poi*, *păi*.

Intre *apoi* şi *doară* mai există şi altă apropriere. Prin fonetică sintactică a dispărut *a-* din *adoară* şi pe aceeaşi cale şi *apoi* a putut să devie *poi* şi *păi*.

Un exemplu ca cel următor, citat din C Negruzzi după TDRG. *I-au tăiat, ca doar de ei va scăpà*, a fost explicat în DA.[5], din contaminarea unor propoziţii ca *I-au tăiat, ca să scape de ei* şi *I-au tăiat, [nădăjduind] că doar va scàpà de ei*. Se mai

---

[1] S. Puşcariu, *Studii istro-rom.* I, pag. 4. — Dl Puşcariu însuşi traduce aci pe *âţę-zi* prin „a doua zi“.

[2] Pag. 403, nota.

[3] In faţa lui *încalte* „cel puţin, barim“, stă *doară* „cel mult, barim“. Le uneşte deci accepţiunea „barim“, iar în ce priveşte pe cea de „cel puţin“ a lui *încălte* faţă de cea de „cel mult“ a lui *doară*, să ne reamintim că pe acesta îl poate traduce adese în franc. „au moins que“. De fapt *barim* ar puteà fi întocmit câteodată prin *doară* ca d. p.: *Bade, inimă de piatră, ce nu vii la noi vre-odată? Barăm numai până'n casă, Să mă vezi pe min' mireasă; Barăm numai pân' la poartă, Să mă vezi pe mine moartă* (v. *DA* sub voce *barim*). Acest paralelism este un argument mai mult în formarea explicării date de dl Puşcariu lui *încalte* (*loc. cit.*) şi a etimologiei pe care o susţin în acest studiu pentru *doară*.

[4] *Prinos lui D. A. Sturdza*, pag. 275. — Intreaga frază se repetă apoi aproape din cuvânt în cuvânt cu vreo câteva rânduri mai la vale.

[5] Tom. I, partea II, pag. 5.

BDD-A14683 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:25

dau apoi exemplele următoare în cari *ca doar(ă)* introduce propoziţiuni secundare cu predicatul la viitor sau la optativ: *O surpă gios, ca doară ar vedeà...* Dosofteiu, V. S $^{93}/_{2}$; *Trăgând... nădejde, ca doară îi vor slobozi să meargă pre la caselelor* Neculce, Let. II, 213; *Acolo umblă câtva, timp... pe din afară, ca doar maiastra va ieşi* Ispirescu, L. 279; *Au mers încolo şi încoace ca doară ar da de vreo casă* Sbiera, P. 200.

Anumite puncte de atingere dintre *ca* şi *că* au putut să producă o confuzie oarecare între conjuncţiunile acestea. Cunoaştem destul de bine căile pe care *că* a ajuns să ia locul lui *ca* înaintea conjunctivului în cazuri ca *socotind că mai întâi printr'aceste glume să fac doao folosuri* Paris Momuleanu în Gaster, *Chr.* II 247/12 şi *Fă-mă, tată, că să-ţi seamăn* Pann, *P. V.* I. 4[1]. Indată-ce *că* a pătruns în propoziţiuni cu predicatul la conjunctiv, ar fi putut desigur şi *ca* să-l înlocuească pe *că* înaintea unui viitor sau optativ. Dar faptul că *doară* este tovarăşul nelipsit al lui *ca* ori decâte ori nu urmează conjunctivul, dovedeşte că aici nu poate fi vorba de o simplă confuzie între *ca* şi *că*, şi că nu putem admite aşadară nici contaminarea de la care pleacă *DA*. Prin urmare numai *doară* trebue făcut răspunzător pentru asemenea construcţiuni, dar acesta, găsindu-se şi în propoziţiuni cu predicatul la conjunctiv,[2] nu puteà să aibă efectul ca după un *ca* < *quia* să urmeze alt mod decât conjunctivul. De fapt aici n'avem de a face cu acest *ca*, ci cu *că*+*a* > *ca*, din *că adoară* care introduceà la început propoziţiuni obiective după verbe ca „a nădăjdui", „a socoti", „a gândi" etc. şi a cărui funcţiune semantică evoluà de la „a doua oară" la „apoi", spre a nu mai aveà în cele din urmă nici acest înţeles.

Am constatat prin urmare că nu există propoziţiuni secundare introduse de *ca* < *quia* a căror verb n'ar fi la conjunctiv, că în *ca doar(ă)* cuvântul *ca* este *că*+*a*, întocmai ca în *ştiu c'a fost* d. p, şi că *doară* reprezintă un mai vechiu *adoară* < *a doao oară* al cărui *a-* a fost absorbit prin contracţiune de un cuvânt precedent terminat în *-ă* sau *-a*, lucru pe care l-am văzut întâm-

[1] V. Dr. Bernhard Dimand, *Zur rum. Modustehre*, Denkschriften der kais. Acad. d. Wissensch. in Wien, 1904, pag. 10 şi *DA*. tom. I, partea II, pag. 8.

[2] Cf. *Mintea-i sfetnic tocmit a da reguli la plăcere, iar nu doar să o stârpească* Konaki, P. 282.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14683 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:25

plându-se în cazul lui *că adoară*, dar care puteà să se petreacă la fel şi în *ca adoară*, *cântà adoară* etc. etc.

Doară l-a înlocuit apoi în dacoromâneşte peste tot pe *adoară*, şi când nu urma după cuvinte terminate în *-ă* sau *a*. La cronicari cuvântul începe să apară şi supt forma *doar* în urma contracţiunii lui *-ă* cu un *a-* următor. De la *să meargă în prejma porţii Orului, doar ar* [= *doară*+*ar*] *găsì niscai zaherè moschicească Let.* II 429/33, s'a ajuns şi la *precum s'au tâmplat, cu adevăr s'au scris; doar niscai veleaturi a anilor de s'ar fi greşit ib.* 196/4.

*

După ce am lămurit astfel originea lui *doară* mai mult din punct de vedere formal, lucru care nu se puteà face, firește, fără de oarecari consideraţii de ordin semasiologic şi sintactic, voiu trece în revistă variatele lui funcţiuni semantice, care nu se pot prinde numai în cuvinte ca „au moins, peut-être que; est-ce que?" şi care, adese, nu se pot exprimà prin nici un alt cuvânt Se înţelege că va trebui să dăm în acelaşi timp mai multă atenţiune şi rosturilor sintactice ale lui *doară*. Vom vedeà însă că şi aci toate faptele sânt de aşa natură, încât confirmă numai etimologia pe care am propus-o.

Mai întâiu însă vreo câteva observări de ordin principiar. Cuvintele care s'au format prin compoziţie sânt de două feluri, în ce priveşte raportul semantic între elementele lor constitutive. Ele se nasc sau din împreunarea unor cuvinte cu funcţiuni semantice înrudite (*eccum illum illac*), particularitatea semantică comună fiind aceea care le uneşte, sau din împreunarea unor cuvinte între care nu există o asemenea afinitate (*a doua oară*) şi pe care le apropie numai faptul că se repetă mereu în aceeaşi înşirare, ca locuţiuni devenite stereotipe. Cuvintele din care se încheagă noua compoziţie devin şi într'un caz şi într'altul o singură unitate fonetică cu un singur accent, al cărui purtător este elementul care imprimă mai mult grupului întreg timbrul său semantic. În *eccum illum illac* are *illum* rolul acesta, în *a doua oară* numeralul ordinal.

De obiceiu un anumit cuprins semantic este legat de o anumită formă de o anumită unitate fonetică sau, să zicem, de un anumit cuvânt. Din clipa în care un cuvânt îşi pierde independenta formală, când încetează deci de a fi o unitate fonetică

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14683 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:25

deosebită, el se despoaie şi de facultatea de a reprezenta cu aceeaşi precizie ca altă dată cuprinsul său semantic de până atunci, căci nu mai are calitatea esenţială care îi dădea această putinţă. Elementele din cari se formează prin compoziţie un cuvânt nou, intră în chipul aceasta într'un stadiu de lipsă de precizie semantică. Dacă astfel se contopeşte un grup de cuvinte în legătură de afinitate semantică, cuvântul nou primeşte funcţiunea semantică a elementului care a dat grupului întreg caracterul semantic dominant, nuanţa semantică comună tuturor elementelor de compoziţie primind mai multă pregnanţă; de altfel pierd toate elementele de compoziţie tot mai mult din cuprinsul lor semantic şi fireşte că în aşa împrejurări suferă mai mult chiar elementul dominant. *Acela* s'a format din trei cuvinte deictice, *eccum illum illac*, şi a devenit de fapt un *ille* cu mai multă putere demonstrativă, dar într'o frază ca *eccum nón magis pluit* > *ac(n)uma plouă* (= „ac(n)uma nu plouă") chiar *nón* a pierdut mai întâiu tot rostul său semantic[1] şi la fel sau petrecut lucrurile şi în *a doua oară* > *adoară*, precum arătam mai sus.

O compoziţie nouă pierzând tot mai mult din cuprinsul semantic al elementelor sale constitutive, poate să devie în cele din urmă aproape o formă goală, un cuvânt lipsit aproape de orice individualitate semantică. Intervenţia unor etimologii populare care modifică şi mai mult forma noului cuvânt, ca ceea care a făcut *doară* din *adoară*, au doar darul ca să promoveze o asemenea evoluţie semantică. Am văzut cum *adoară* a devenit „iară", „din nou", „apoi" din „a doua oară" şi cum în cele din urmă *doară* poate să fie scos chiar din anumite fraze fără ca înţelesul lor să sufere din cauza aceasta.

Doară este adese şi astăzi încă un cuvânt indiferent sau aproape indiferent din punct de vedere semantic. Voiu înşira mai întâiu din materialul de fişe al DA exemple în cari are această înfăţişare. În multe cazuri de acestea i s'ar puteà substituì vreun cuvinţel ca *poate* s. *fie-că* numai în baza unor interpretări de valoare foarte subiectivă, determinate mai mult de tonul frazei întregi decât de însăşi fiinţa lui *doară*.

Deosebit de interesant este exemplul următor din Codicele Sturdzan: *aducu scrise toate păcatele tale...: au doară ai obiditŭ... sau ai ucisŭ..., sau ai furatŭ, sau doară ai vândut prea cineva,*

[1] V. *DR.*, I. 174.

BDD-A14683 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:25

sau n'ai lăcuită bine . . ., sau ai făcut preiubire . . . . sa[u] doară ai grăită menciună, sau n'ai iubită . . . Cuv. d. Bătr., II 453. La început *doară* nu puteà să stea într'o enumerare de felul acesta decât alăturea de elementul al doilea, mai în urmă însă a trecut şi la cele următoare cu înţelesul de „apoi", spre a apare în sfârşit, pierzând şi accepţiunea de „apoi", chiar lângă cel dintâiu dintre elementele enumerate. Din felul cum alternează *au doară* cu *sau* şi *sau doară* în exemplul nostru, fără de nici o deosebire între ele, se vede bine că la locul acesta *doară* a rămas fără de nici un cuprins semantic şi că ar puteà fi deci suprimat de aci fără de nici o pagubă pentru înţelesul frazei întregi. La fel se prezintă *doară* şi în cele două citaţii care urmează: *Carele va face trei furtuşaguri, . . . să-l spânzure, înţelegând că aceste trei furtuşaguri le au făcut tot într'un loc, . . . au doară şi aiuri într'alt loc, s'au fost-au certat pentru aceasta, au doară n'au fost certat . . .* Prav. Mold., 192; *ştiù să-şi pearză numele cel rău, au doară mai la vârstă venisă, au doară chivernisisă viaţa lui . . .* Let. II, 333/14.

Adese *doară* ar puteà fi eliminat ca şi din exemplele precedente, dar deşi la început numai un corolar incolor al frazei, el primeşte, înşiruindu-se între cuvintele prin care se afirmă ideea cuprinsă într'însa, rolul unui cuvânt care întăreşte aceea afirmaţiune. Contribuind la afirmarea unei idei chiar numai prin prezenţa sa în frază, fără ca să fie el însuşi depozitarul vreunui element cuprins în acea idee, *doară* devine pur şi simplu un mijloc al afirmării, pe care o face mai hotărîtă, mai categorică. Măsura în care se simte această nouă funcţiune a lui *doară*, pe care o îndeplineşte în limba germană câteodată cuvântul „doch", pare a nu fi întotdeauna aceeaşi. Întrebuinţat astfel îl găsim atât în propoziţiuni independente, cât şi în propoziţiuni secundare, mai cu seamă însă în cele cauzale: *Şi oricât oi fi mers de tare, vreme trecuse la mijloc doar, cât am umblat horhăind* Creangă, A. 54; *Lipseşti dinaintea mea, Spânule! Doar n'am venit pentru tine ş-am venit pentru Harap Alb* idem. P. 277; *Doar n'am înnebunit, ca să fac cutare lucru* Zane, P. IV 70; — *Se fimu gata, că doaoră* (sic!) *pă↑ră mă↑re vremu trece de lume* Cuv. de Bătr. II 124/1; *Harap Alb, vede el bine unde merge treaba, că doar nu eră din butuci* Creangă, P. 219; *Spune-ne şi noă, că doară nu s'o face gaură în cer* Ispirescu, L. 12; *Şi fata s'a 'ndrăgit de el,*

BDD-A14683 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:25

că doară tocmai Viorel i-a fost menit Coşbuc, B. 17; *Cela ce va suduì . . . pre vreun giudeţ, însă nu pentru că ce doară nu i-au plăcut cumva giudeţul lui . . .* Pravila Mold. 38.

Din stadiul lipsei totale a vreunui accepţiuni inerente lui, *doară* poate să evolueze şi în altă direcţie. Dacă din întregul frazei se degajază o nuanţă semantică care nu se cuprinde de altfel în nici unul dintre celelalte cuvinte care o alcătuesc, *doară* poate să devie purtătorul acelei nuanţe. Aceeaşi soarte o are adese şi *apoi*[1], cu care *doară* are atâtea asemănări. In construcţii de felul cele iurmătoare: *se urmară în acel copaciu socotind că doară vor scăpà* Gorjan H. I 9, *doară* urmă după verbe ca „a socotì, a nădajduì" etc. mai întâiu cu înţelesul de „apoi". Orice „nădejde", orice „aşteptare" se leagă de gândul la posibilitatea sau la vreuna dintre posibilităţile îndeplinirii unui lucru. Când *doară* nu mai aveà nici funcţiunea de „apoi", asupra lui se fixă acea idee a posibilităţii sau a vreunei posibilităţi, care nu făceà parte din cuprinsul semantic al nici uneia dintre celelalte cuvinte ale frazei. *Doară* primeşte astfel înţelesul de „poate", „cumva", „poate totuşi". Aşa îl interpretăm astăzi în exemple ca cel citat din Gorjan. Mai greu de hotărît este însă dacă în *să ascunse măriea sa . . nu pentrucă doară s'au temut . . .* Varlaam 86[2], *doară* este numai mijloc de mai hotărîtă afirmare, ca în citaţiile din alineatul precedent, sau „poate" sau „cumva". Înţelesul de „poate, cumva" este evident în *să nu gândiţi că doară pe voia cuiva sau în pisma cuiva, ce precum s'au tâmplat, cu adevăr s'au scris* Let. II. 196/3. Că *doară* a primit în sfârşit un nou cuprins semantic, se manifestă şi prin faptul că apare chiar un *doară doară*, cu o repetare care de altfel n'ar fi cu putinţă: *se suceaşte şi se resuceaşte, ca doară doară* („poate poate", „poate în sfârşit") *va puteà vădi* P. Maior, Ist. 128.

O posibilitate admisă, este adese o concesiune sau vreo rezervă făcută în opoziţie cu o afirmaţiune categorică anterioară: *Am făcut absolut toate; poate* („peut-être, au moins que", „vielleicht, höchstens") *să fi uitat vreun amănunt.* Astfel ajunge şi *doară* la înţelesul de „cel mult (că)", numai (că): *Oh, oh, oh! Vai, vai, vai, de ţară!... Doar Dumnezeu de a face milă* Let. II 417/35; *E ca vita, doar, nu paşte* Pann P. V. I 80; *Unde se pameneà şcoli ca a lui Babeş în Moldova? Doar la Iaşi să fi fost*

[1] DA. tom. I, partea I, pag. 197 sub 5°.

BDD-A14683 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:25

așa ceva și la Mânăstirea Neamțului Creangă A. 19; *Când cu gene ostenite sara suflu'n lumânare, Doar ceasornicul urmează lunga timpului cărare* Eminescu P. 219; *Și prin satul adormit Doar' vrun câne'n somn mai latră, Răguşit* Coşbuc B. 6. Mai progresat în direcţia acestei evoluţii semantice este *doară* în următorul exemplu, în care are întocmai înţelesul lui *numai* şi în care n'ar mai puteà fi înlocuit prin *cel mult: Câte o laviță la portița fiecăreia* [case] *și câte un felinar pe trotuar. Doar cel din dreptul caselor Primarului este aprins* G. Ranetti, Romeo şi Julieta la Mizil, Buc. 1907, pag. 5.

Înţelesul de „poate" a făcut cu putinţă o locuţiunea *într'o-doară*=„într'un gâciu", „în voia întâmplării", iar înţelesul de „poate, cel mult, numai că" locuţiunea *fără doar și poate* = „fără de orice rezervă", „fără îndoială", „negreşit": *plecă într'o doară, ia așa peste câmp unde o vor duce-o ochii* Ispirescu, L 398; *Și răspunde-așa 'ntr'o doară* Iosif, P. 71; — *„Vrei să mă furi?..." „Fără doar și poate"* Alecsandri, T. 355; *nu știuiu că ești așa de dulce, te mâncam fără doar și poate* Marian, O. I, 150.

Mai şters a fost orice colorit semantic din *doară*, când precedat de *ca* se găseà în propoziţiuni cu predicatul la viitor sau optativ. Oricât ar fi pierdut din valoarea lui semantică, el a primit în asemenea cazuri o importanţă sintactică deosebită. Aci *doară*, deşi nu însemnà nimic, nu puteà fi suprimat în nici un caz, căci de altfel fraza, cu *ca* + viit s. opt., ar fi fost cu neputinţă. Acest *ca doară* introduce deci ca o singură conjuncţiune propoziţiuni subiective şi obiective după verbe ca „se pare", „a nădăjdui" etc şi, în urma elipsei unor verbe de felul acesta, şi propoziţiuni finale: *Și trăgând și nădejde ca doară îi vor slobozi să meargă pre la casele lor, și Dabija Vodă și cu Grigorie Vodă se sfătuisă...* Let. II, $^{213}/_{32}$; *dând laudă lui Dumnezu, ca doară îi va cercetà cu mila sa* ib., $^{346}/_{25}$; *să umble pe lângă țărmuri... căutând ca doar va găsì ceva să mănânce* Drăgici, R. 43; — *să caute ca doar ar puteà aflà vreun izvor* ib., 40.

N'am putut să citez decât o singură propoziţiune obiectivă introdusă de *ca doară*, pe când două propoziţiuni de felul acesta cu *că doară*, din Neculce şi Gorjan, au fost citate mai sus pentru explicarea înţelesului de „poate" al lui *doară*. Am mai văzut că foarte obişnuit este *că doară* în propoziţiuni cauzele. *Doară* putând să apară, ca un cuvânt de sine stătător, cu rosturile sale

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14683 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:25

semantice mai nouă şi după *ca*[1] şi după *că*, pe când vechiul *ca adoară* şi vechiul *că adoară* au dat de o potrivă *ca doară*, era natural ca să se producă oarecari şovăiri între *ca doară* şi *că doară*. Uzul limbii a preferit apoi peste tot pe *ca doară* pentru propoziţiunile finale, *ca* < *quia* fiind din capul locului conjuncţiune finală, şi l-a generalizat de altfel pe *că doară* în locul căruia apare *ca doară* numai în mod cu totul excepţional.

Într'o frază ca *Lăsaţi-mă întru anu să plângu de păcatele mele cele releale* (sic!) *ce amŭ făcut, doară mă va miluì Dumnezeu* Cuv. d. Bătr. II 450, cele două propoziţiuni puteau fi într'un raport de coordinare, câtă vreme *doară* avea încă înţelesul de „apoi". *Doară* pierzând însă acest înţeles, s'a reliefat tot mai mult laturea finală a propoziţiunii a doua, care ajunge astfel să fie subordonată celei dintâiu. *Doară* devine deci conjuncţiune finală, dar nu identic cu *ca*, devremece cuprinde ceva din înţelesurile „poate", „în sfârşit", „dacă se poate", pe cari le are de altfel atât de adese. Procesul acesta desigur că a fost facilitat de împrejurarea că *doară* este elementul care determină tot regimul sintactic în proporţiuni finale introduse de *ca doară*.

În: *să-mi cerc şi eu norocul, doar-doar va da Dumnezeu să ajungem a puteà pedepsì pe acei blestemaţi de smei* Ispirescu, L. 219, raportul propoziţiunilor este încă mai mult de coordinare decât de subordinare, dar în exemplele următoare funcţiunea finală a lui *doară* este evidentă: *corabnicii sfătuiră-se cumu se vă↑sleadze de acie, doară voru puteà cumva agiu↑nge în Finichiia* Cod. Vor. 86/6; *Încălzeau la foc saci de-l învăleau, doar doar i-or da văpaia vieţei* Contemporanul VI, 108; *nu ştiù ce să mai facă, doar va scăpà de cocoş* Creangă, P. 67; — *miluiaşte mă... şi rogă dereptŭ mene, doară mi s'arŭ deşchide ochii mie să fiu creştinu* Cuv. d. Bătr. II 150; *i-au învăţat să meargă în preajma porţii Orului, doar ar găsì niscai zahere moschicească, să o strice* Let. II 429/34; *Un vultur... pândeà, doară şi-ar vânà ceva de prânz* Ţichindeal, F. 5; *Clopotele să le tragă... Doar s'a îndurà Dumnezeu* Eminescu, P. 172.

Doară putându-l înlocuì pe *ca doară*, introduce şi propoziţiuni subiective şi obiective. Această funcţiune s'a putut desvoltà, se înţelege, şi în mod independent, fără de orice analogie

[1] Cf. *hotărî să iscodească... ca doar, doară să puie mâna pe un aşa tâlhar* Ispirescu, L. 376.

BDD-A14683 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:25

cu propoziţiunile finale: *Aştept, doară va venì tata* = „*apoi va venì tata“ > „că va venì poate tata“. Nu găsesc în materialul bogat pe care îl am înaintea mea decât două exemple. *De odată se părèà lucru bun şi doară* („că poate“, „că în sfârşit poate“) *se vor mai încetà gălcevile* Let. II 87/1; *Şi fata ... Tot aşteptà doar'* („că poate“) *o venì Flăcăul mai curând* Coşbuc, F. 158.

Doară mai poate fi şi conjuncţiune interogativă. Reconstruesc un exemplu ca: **adoară* („a doua oară“, „altă dată“) *vei şti ce să faci?*, din care se explică uşor funcţiunea aceasta. Când o întrebare se compunèà din mai multe părţi, *doară* se putèà strecurà uşor în înşirarea lor, întocmai ca în acea enumerare cu care am început să facem istoria evoluţiei lui semantice: *aducu scrise toate păcatele tale...: au doară ai obiditŭ ... sau ai ucisă* etc. (v. mai sus).

Acest *doară* interogativ, precedat sau ba de *au* sau *sau*, introduce întrebări directe şi indirecte, în cele dintâiu cu înţelesul de „cumva“, în cele din urmă cu înţelesul de „dacă cumva“, adese putându-i luà locul conjuncţiunea *au*: *Doară izvorulu di-r'aceaiaşi curere izvori-va dulce şi amaru? Sau doară, poate, fraţii miei smochiia masline face, sau viia scochie?* Cod. Vor. 125; *Au doară poate credi-nța spăsì elu?* ib., 119/11; *Au doră*[1] *poate mâncà omu iară carne de om?* Cuv. d. Bătr. II, 324; *Au doară, n'ai părinţi?* Ispirescu, L. 341; *Au doar nu sânt şi eu unsul lui Dumnezeu?* C. Negruzzi, I, 140. *Au doare* (cit. *doară!*) *s'au turburat Poarta pentru dosirea fiilor săi?* Odobescu, I, 282; *I-am dat fragi, ea mi-a zis: „Na-le!“ Doar ţi-am zis eu să-mi dai fragi?* Coşbuc B. 9; — *iară pentru să-l cunoască giudeţul, au doară să face, au cu adevărat iaste nebun, trebue să-l întreabe giudeţul multe întrebări* Pravila Mold., 147; *Intrebat-au caimacamii ... doară ştie să le spue pre cine vor să puie domn aice* Let. II, 323/32; *Să-l întrebăm, doară are ierbi de feciori* Alexandria 6.

Prin contaminarea unor construcţiuni de subordinare cu ajutorul lui *de* şi prin (*ca*) *doară* s'a ajuns la *(ca) doar de: Şi cu sfaturi totdauna să munceà a izbutì, Doar de-i va stinge Amorul ce-l aveà spre Areti* Pann. E. II 2; *se puse la poartă şi aşteaptă ca doar de va venì cineva să-l întrebe ce caută* Ispirescu, L. 44.

Doară se întâlneşte în evoluţia lui semantică şi cu *cândai*, cuvânt întrebuinţat foarte adese în textele noastre vechi

[1] In textul acesta se mai găsesc şi alte cuvinte cu *o* pentru *oa*.

BDD-A14683 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:25

ca adverb şi conjuncţiune (DA I[II], p. 75—76). Dintre asemănările lor amintesc numai că şi *cândai* poate fi conjuncţiune finală (construită de asemenea cu verbul la viitor) sau interogativă şi că şi dînsul are adese înţelesul de „poate". O urmare a acestor apropieri a fost că găsim chiar ambele cuvinte în mod pleonastic unul lângă altul: *Iară ei, când vor cetì acicea, cândai doară se vor puteà dereptà* Coresi E. III/23[1]. În mod pleonastic se găseşte *doar* şi după *apoi: Apoi doar, eu nu-s de acèle, de care crede el* Creangă, P. 28

* * *

In materialul bogat de care m'am folosit nu l-am găsit pe *doară* cu vreo altă funcţiune semantică sau sintactică, care n'ar fi fost discutată până aci. Ar. *adoară* «în zori de zi, pe la cântatul cocoşiior, spre cantători», de care am pomenit într'o notă precedentă, cred că nu trebue identificat cu ar. *adoară* «a doua oară, iarăşi». Il găsim de patru ori în *Basmele* d lui Papahagi: *avigl'è până năḑză-nopţî, nu z-vidzù ţiva: ....câtră de-adoară z-deadi fičorlu pri mână s-agârşască năḑeamă* 119/34; *avigl'è ş-aestu şi câtră de-adoară, nă negură, nă lăiaţă l-culcă t-un somnu greu* 120/12; *ş câtră de-adoară, ştii cându l'a s-creapă dzu, l-fură somnul* 157/28; *Am nă ambare cu grân, gongale, mel'ŭ, ordzu şi di tute yipturle. Caftu, tu nă dzuă ş-tu nă noapte s-lo-aledzi... ...Ş-aduse furniga tute soaţîle, tută furnigamea... ş-până de-adoară yipturle era curate şi aleapte după siminţă* 496/17.

Nici de la înţelesul de «a doua oară, iarăşi» al ar. *adoară* şi nici de la vreuna dintre accepţiunile drom. *doară* nu putem ajunge până la această funcţiune de «în zor de zi»[2]. In comparaţie cu *doară* al nostru, ar. *adoară* < *a doua oară* a fost mult mai conservativ, oprindu-se la «a doua oară, iarăşi, apoi» Ar. *adoară* «în zor de zi, pe la cântatul cocoşilor, spre cântători», precedat în totdeaună de prepoziţiunea *de* (cf ar. *di cu oară* „de cu vreme"), înaintea căreia se mai găseşte de obiceiu altă prepoziţiune ca *până* sau *câtră*, derivă din *ad* + *horam* şi ni-l reaminteşte pe tirol. *adora* „frühzeitig" (*REW.* p. 308), cu care trebue pus în legătură.

Cernăuţi, Fevruarie 1924

Al. Procopovici.

[1] V. *DA.*, ib., supt III 1[0], unde se mai dau două exemplu de felul acesta.

[2] Numerarea orelor de la miezul nopţii nu este populară. Chiar dacă ar fi, cu ora a doua după miezul nopţii tot nu ne-am găsì în „zori de zi".

BDD-A14683 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:25